

GİRİŞ

Hayatım kitapların arasında geçti. Annem de babam da sıkı birer kitapseverdir, hatta seksen yaşındaki annem hâlâ kitap yazıyor ve çeviriyor. Hayat arkadaşım da bir okur, yazar ve editör; zaten bir zamanlar sevdiğim tüm kadınlar kitap okur ve yazardı. Üstelik kızım da kitapları sadece okumakla kalmıyor, yazıyor da.

Kitaplar kariyerimi şekillendirmenin yanı sıra, hayatımdaki en değişmez varlıklar olarak yerlerini koruyorlar; tüm iş değişikliklerinde, ayrılıklarda ve taşınmalarda yanımdaydılar. Söz konusu kitaplar olduğunda tarafsız kalamadığımı kabul etmeliyim, onlara bayılıyorum. Ancak her aşk gibi, kitaplara olan zaafımın da gözü kör. Çoğu okur gibi ben de okumayı neden sevdiğimi, bu eylemin beni ve sevdiğilerimi nasıl etkilediğini hiç sorgulamadım.

Birkaç yıl önce bir ilkbahar günü, insanların okuma, dinleme, izleme, birbirleriyle iletişim kurma ve medyayı kullanma şekillerinin genel bağlamda tamamen değiştiğini nihayet kabullendim. Bu değişiklikler beni kitap okumanın mantığını her zamankinden daha da ısrarla sorgulamaya itti.

Bir kitabın tamamının okunması gerekliliği tarihe gömülmeye yüz tuttu. Önceki yüzyılda, bir üniversite hocasının ödev olarak yüzlerce sayfalık okumalar vermesi olağandı. Bugün böyle bir talep, bu kadar yoğun bir okumanın herhangi bir ders için belirlenen ECTS kredisinin sayısını katbekat aştığı gerekçesiyle büyük bir öğrenci isyanının fitilini ateşleyebilir.

Günümüzde kitap okumaya devam etmenin makul bir tarafı olup olmadığını sorgulayanların sayısının artması pek de şaşırtıcı değil. Bu sadece Avrupa'nın en şirin banliyölerinden biri olan memleketim için geçerli değil, bu kuşku eğitim için gittiğim başka ülkelerde de mevcut. Gerek ülkemdeki gerek yurt dışındaki üniversitelerde ders veren meslektaşlarımın bu konudaki fikirleri de cabası. Bu konuda yapılan tüm sorgulamalar, şu belirsizliğe mahal vermeyecek kadar açık şu sorulara varıyor:

- *Bilginin daha kısa, çoğunlukla daha basit ve daha eğlenceli şekillerde de erişilebilir olduğu dijital çağda neden basılı kitap okuyoruz ki?*
- *Bundan herhangi bir kazancımız oluyor mu?*
- *Kitap okumak bize ekran medyasından daha farklı ne vadebilir ki?*

Bu mini kitapta işte bu sorulara verdiğim cevapları bulacaksınız.

Teknofobik olmadığımı baştan belirteyim. Aksine, ekran medyasını en az kitapları sevdiğim kadar seviyorum. Kitabın devamında anlatmak istediğim, ekran çağında kitap okumanın elli yıl önce yoksun olduğu yeni işlevler ve avantajlar üstlendiği ve bu avantajları kaçırdığınızda üzüleceğiniz kadar önemli olduğu.

Bu, kitap okumanın makul olup olmadığı sorusunun saçma olduğu anlamına gelmiyor elbette. Bu, yerinde bir soru ve neden yerinde olduğunu sonraki bölümde anlattım.

Özetlenirse: Kitapların gücüne duyulan inanç, ekran medyasının kitaplardan hem daha fazla hem daha kolay erişilebilir içeriklere sahip olması nedeniyle ve okuma alışkanlıklarındaki değişimlerin de etkisiyle son otuz yılda zayıflamaya yüz tuttu. Dolayısıyla bu kadar farklı medyanın bir arada olduğu bir çağda neden kitap okumamız gerektiğini sorgulamak makul bir zemine oturdu. Bu mini kitap, bu sorulara cevaplar sunuyor.

Kitap Okursanız Daha Fazla Şey Görür ve Duyarsınız...

Diğer canlılar ve özellikle bir kedi gibi insanlar sıfırdan başlamaz. Her yanımızı saran medya ve eğitim kurumları sayesinde bu dünyaya ilişkin neredeyse tüm bilgiler doğumumuzdan itibaren erişime açıktır. Bu bilgilere erişebiliyoruz çünkü birkaç bin yıl önce atalarımız önce yazmayı, sonra da bilgiyi saklamanın, iletmenin ve biriktirmenin incelikli yollarını keşfetti.

Ortalama bir çağdaş Avrupalının -böyle bir şey varsa elbette- ortalama bir Antik Romalıdan veya bir Yunandan daha zeki olmasının nedeni, daha büyük bir beyne sahip olmasından ziyade, iki bin yıldan fazla süredir biriktirilen ve çoğaltılan bilgileri temel alan bir toplumda yaşamasıdır.

Bilgiyi ve deneyimi iletmenin bir yolu olarak okuma ve yazma, tam da bu nedenden uygarlığın önemli yapı taşlarıdır. Kısacası, her gün düşünmeden yaptığımız şeylerle ilgili çok az şey biliyoruz ve bu okumak için de geçerli.

Neyse ki çalışma belleğinin sınırlı kapasitesi, bazı zihinsel bilgi ve becerilerin otomatik hale gelebilecek kadar iyi kavranmasıyla alt edilebiliyor. Bir kişi, nitelikli bir okur olduğunda artık tek tek harflerle uğraşmak yerine yazılı sözcükleri, genellikle sonuna kadar okumaksızın şekillerinden anlamlarını çıkararak otomatik olarak tanır. Benzer şekilde, yeterince-yıllarca-alıştırma yaparsam, gazete okurken Robert Frost'un şiirlerini de ezberleyebilirim -vakitsizlikten böyle bir işe kalkışmaya niyetim yok elbette.

Kötü bir okurla elektrik şebekesi arasındaki benzerliğe dönecek olursak, yanan bir sigortanın evde yarattığı sorunlar, eski elektrik tesisatının daha teknolojik bir alternatiffiyle değiştirilmesiyle çözülebilir. Çalışma belleği üzerinde aynı etkiyi oluşturmanın yolu da sık sık alıştırmaya yapmak, yani okuyarak okuma eylemini otomatikleştirmektir. Bu, biraz çaba ve kaçınılmaz olarak öz disiplin gerektiren bir iştir. Ancak nasıl elektrik tesisatı yeniledikten sonra şebekeye aşırı yüklenmek gibi bir sorunumuz kalmıyorsa, okumak için harcadığımız çaba da bu alanda ustalaştıktan sonra büyük oranda azalacaktır. Bu nedenle iyi okurlar kötü okurlara kıyasla daha iyi görür, duyar ve kavrar.

Çoğunluğun kitap okumaya üşenmesinin nedenlerinden biri, muhtemelen kitap okumakla tanışmanın yoruculuğu olabilir.

Ancak bu, aynı zamanda okumanın temel nedenidir; sık sık okuyarak çalışma belleğini otomatikleştiririz. Çalışma belleği otomatikleştikçe daha kolay okuruz. Çalışma belleğinin kapasitesi arttıkça da okuduğumuzu daha rahat kavrarız.

Peki, bunun için neden kitaplara ihtiyaç duyuyoruz? Akıllı telefonlar, sosyal medya ve birbirimize yazdığımız mesajlar bu tür bir okuma alıştırmaları için yeterli değil mi? Cevap kısa ve net: Hayır, değil.

Okuma konusunda ustalaşmak için sadece otomatikleşmiş bir çalışma belleğine değil, aynı zamanda zengin bir sözcük dağarcığına da ihtiyacımız var ve bunu geliştirmenin en kolay yolu da kitap okumak...

Özetle: Okuma becerisi zayıf insanlar, okuduğunu kavramak için harfleri çözümlerken tüm zihinsel kapasitesini kullanır. Çok okuyanlarsa harfleri çözümlenmeden otomatik olarak okur. Bu sayede okuduğunu kavramak için gereken zihinsel kapasiteleri serbest kalır. Yani ne kadar çok okursak okuduğumuzu kavramamız o kadar kolaylaşır.

Kitap Okursanız Daha Fazla sözcük Öğrenir, Pek Çok Konuyla İlgili Fikir Sahibi Olursunuz

Okumanın otomatikleşmesi, sözcükleri ve anlamlarını uzun süreli bellekten çağırarak da ilintili bir süreçtir. Harfleri ve sesleri ilişkilendirmekte olduğu gibi, bu süreci de yabancı dil öğrenirken yeniden deneyimleriz. Bu durumda söylenen sözcüklerin sadece harflerini tanımaya değil, anlamlarını kavramaya da çalışırız. Uzun süreli belleğimizde sakladığımız yabancı sözcük sayısı ne kadar azsa, sözcüklerin anlamlarını tahmin etmek için sarf ettiğimiz çaba o kadar artacak; okuduğumuz veya duyduğumuz cümleleri kavramaya ayrılan çalışma belleği alanı o oranda daralacaktır. Buna karşılık, yabancı bir dilde bildiğimiz sözcük sayısı, okumayı otomatikleştirme oranımız ve dil bilgisi kurallarına ilişkin bilgilerimiz arttıkça çalışma belleğimizin okunanları işlemek için kullanacağı alan genişler. Bazı çalışmalar, bir metnin bütün olarak kavranamaması için metindeki sözcüklerin yüzde üçünün anlaşılmasının yeterli olduğunu kanıtlamıştır.

Bu sadece pek hâkim olunmayan bir yabancı dilde yapılan okumalar için değil, iyi eğitim almamış, sözcük dağarcığı da okuma becerileri de zayıf bir kişinin ana dilinde yaptığı okumalar için de geçerlidir.

Çok sözcük bilmek de yetmez, aynı sözcüklerin farklı bağlamlarda farklı anlamlar ifade edebileceğini bilmek de en az o kadar önemlidir. Dahası, okunanların anlaşılabilmesi için sözcükleri cümlelere, cümleleri de metinlere bağlayan resmi ve mantıksal kuralları da bilmek şarttır.

Metni nasıl anlarsak anlayalım sözcük dağarcığımız, kavrayışımız, dünyaya ilişkin duygu ve düşüncelerimiz okuduklarımızla çarpışır; biz de sözcük dağarcığımızı bu sayede zenginleştirir, zihinsel kuralları bu sayede sorgular ve böylece ya yeni duygu ve düşünceler yaratır ya da eski duygu ve düşüncelerimizi pekiştiririz.

Bu tür okumalar derin okuma olarak adlandırılır ve sadece edebi metinlerle sınırlı değildir; doğa bilimlerine ilişkin metinler üzerine derin okuma yapmak da mümkündür.

20. yüzyıl boyunca yaşam standartları, farklı sosyal sınıflar için farklı oranlarda olsa da herkes için yavaş ancak istikrarlı şekilde artmış; bu artış boş zaman ve harcanabilir gelire de yansımıştır.

Başka bir deyişle, 20. yüzyılın ortalarından bu yana çok daha fazla insanın televizyon karşısında daha fazla zaman geçirmesine karşın, televizyonun gelişimiyle eğitime katılımın artmasının ve yaşam standartlarının iyileşmesinin etkisiyle kitap satışları, düşmek şöyle dursun, daha da arttı.

Kitap okumaya ilişkin asıl değişimi, önce kişisel ve dizüstü bilgisayarların, sonra da tabletlerin ve özellikle de bir dizi iletişim aracını mucizevi bir şekilde cebimize sığdıran akıllı telefonların icadı yarattı. Bu yeni evrensel bilgi gereci, sayısız yeni medyayı da beraberinde getirdi ve bir gün sadece yirmi dört saat olduğundan Facebook, YouTube, bloglar, uygulamalar ve diğer programlar, hedef kitlenin dergilere, kitaplara, radyoya ve klasik TV kanallarına gösterdiği ilgiyi büyük oranda kendi üzerine çekti.

Tüm bunlar eskisinden de fazla okuduğumuz anlamına geliyor çünkü yeni medya da çoğunlukla yazılı metinlere dayanıyor. Erişebildiğimiz içerik sayısı hatırı sayılır oranda arttığı için, okuma eylemi de basılı medyanın hüküm sürdüğü dönemlerden çok daha yoğun şekilde gerçekleştiriliyor artık. Bugünlerde içeriklere sadece dokunarak hızla ve yüzeysel olarak erişebiliyoruz.

Bu durum, tarayarak/yüzeysel okuma olarak bilinen bir okuma biçiminin gelişmesine önayak oldu.

Tarayarak okumanın ayırt edici özelliği, çevrimiçi bir içerikle beğeni göndererek, öfkeli bir yorum yazarak veya bu içeriği üzerinde pek düşünmeden, kaynağını teyit etmeden veya insanları bunu paylaşmaya iten güdülerini sorgulamadan paylaşarak etkileşimde bulunmaktır. Bu tür iletilerin içeriği kapsamlı değildir. Üstelik, sosyal medya büyük oranda bağımlılık yaratmak üzere tasarlanmıştır; bize sürekli yeni bilgi sağlayan uyarıcılara duyduğumuz ihtiyacı tetikler. Bu uyarıcıların hepsi de kişiselleştirilebildikleri için oldukça etkilidir; sosyal medyayı yöneten algoritmalar bazen isteklerimiz, umutlarımız ve korkularımız hakkında bizden daha fazla şey biliyor, malum.

Basılı medyanın da manipülasyona ve yalancılığa meyilli olması söz konusu elbette. Üstelik tarayarak okumanın herhangi bir sakıncası yoktur; bilgiyi hızlıca bulmak ve seçmek için mükemmel bir yöntemdir ve bu yöntemdeki başarımız, modern dünyaya uyum sağlama becerimizle doğru orantılıdır.

Tarayarak okumak sadece okumanın sözcük dağarcığımızı zenginleştiren, bize analitik düşünmeyi öğreten ve sosyal medya manipülasyonuna ve popülist yalan beyanlara eleştirel bir yaklaşım geliştirmemizi sağlayan diğer biçimlerinin yerini alırsa sorun yaratır.

Bu durumda internet artık iletişimi ve dünya algısını kolaylaştıran bir araç olmaktan çıkarak taraflarımızı ve ön yargılarımızı pekiştirmeye başlar.

Her kitabın da derin okunması gerekmez elbette. Örneğin Julie Garwood'un aşk romanları, Margaret Arwood'un kitapları kadar zorlayıcı değildir. Aynı şekilde, Jonathan Frantzen'in romanları nasıl Jo Nesbo veya Sebastian Fitzke tarafından kaleme alınan polisiye romanlardan daha derin bir tefekkür gerektiriyorsa, Noah Yuval Harari'nin tarih kitaplarını okurken de Jorge Bucay'ın kişisel gelişim kitaplarından daha güçlü bir uzun süreli belleğe ihtiyaç duyarız.

Başka bir deyişle, iyi bir okursak film izlerken veya bilgisayar oyunu oynarken olduğu gibi iyi bir kitaba dış dünyadan soyutlanacak kadar dalabiliriz. Ancak bu tür bir okuma bilişsel becerilerimizi her zaman beslemeyebilir.

Uzun Bir Metin, Ekran Yerine Kâğıttan Okunduğunda Daha Kolay Anlaşılır...

Geçtiğimiz on yılın sonlarında, Amerikalı çevrimiçi kitap mağazası devi Amazon'nu Kindle marka e-kitap okuyucusunu piyasaya sürmesinin üzerinden yaklaşık bir yıl geçtikten sonra bir gün, kendimi okuma ve yayıncılık konulu küçük bir konferansta buldum. Pek çok meslektaşım, büyük bir coşkuyla yeni nesillerin kitapları sadece ekrandan okuyacağından ve basılı kitapların sadece antika koleksiyonerlerine ve teknolojik okuryazarlığı olmadığı gibi yeni ortama uyum sağlamak da istemeyenlere hitap edeceğinden bahsetti. Sonra biri, kaç kişinin okurken Kindle kullandığını sordu. Hepimiz gururla elimizi kaldırırken -salondaki en genç meslektaşımız mahcup bir edayla basılı kitap okumanın okumayı öğrendiğinden beri mesaisinin yanı sıra, neredeyse tüm boş zamanlarını geçirdiği ekranlardan uzaklaşmasını sağladığını ve bu nedenle kitapları basılı olarak okumayı tercih ettiğini söyledi. Konferans sona erince, tartışmayı çevrimiçi ortama taşıdık ve yayıncılık istatistiklerinden de bildiğimiz şeyin günümüzün gerçeği haline geldiğini şaşkınlıkla fark ettik.

Eski nesiller, okumaya yönelik tasarlanan cihazları yeni nesillerden daha sık kullanıyordu. Amerikalı bir meslektaşım şakayla karışık bir yorumda bulundu; ona göre belirli bir yaşı geçmiş insanlar tüm teknolojik buluşları daha genç görünme arzusuyla neredeyse saplantılı şekilde benimserken, çocuklarımız bizden farklı olmak için eski medyaları kullanmakta ısrar ediyordu.

Ancak e-kitaplarla basılı kitaplar arasında yapılan tercih, sadece bir imaj meselesi değil. Meslektaşım Adriaan van der Weer'in iş birliğiyle dünyanın en büyük medya ve kitap satıcılarından alınan istatistiklere dayalı olarak hazırladığım tabloda da görüldüğü üzere, okumak için kullandığımız araç okumanın karmaşıklığına göre değişiyor; okuma içeriğinin uzunluğu ve zorlayıcılığı arttıkça-okurun yaşından bağımsız olarak-kâğıttan okuma eğilimi de artıyor. Okurlar üzerine yaptığımız inceleme de böyle bir seçimin rastgele yapılmadığını şaşırtıcı şekilde doğruluyor.

Son yirmi yılda kâğıttan ve ekrandan okuma üzerine yapılmış yüzlerce çalışmayı kapsayan üç geniş çaplı araştırma, uzun ve karmaşık olan bilgilendirici metinlerin ekran yerine kâğıttan okunduğunda daha iyi kavrandığının gösteriyor.

Üstelik, deyim yerindeyse elinde akıllı telefonla doğan milenyum nesli, uzun metinleri ekrandan okurken entelektüel dünyayla kitaplar yoluyla tanışmış boomer neslinden daha fazla zorlanıyor. Bu durumun neden kaynaklandığını -henüz- bilmese de olası nedenlerden biri, ekranların yanıp sönmeyen ve ses çıkarmayan şeylere odaklanmanın zor olduğu bir ortam yaratması ve bu nedenle içeriği sadece tarayıp geçmemiz; akıllı telefonlarla büyüyen neslin, basılı medyaya uzun süre maruz kalmış kişilerden ekran ortamını bu şekilde algılamaya daha çok aşına olması olabilir. Dolayısıyla milenyum nesli, uzun bir metin okuması gerektiğinde basılı medyayı kullanmayı gittikçe daha da makul buluyor.

2019 ilkbaharında-Avrupa, ABD ve İsrail'den yaklaşık iki yüz (alanının uzmanı) araştırmacının bulunduğu E-READ COST ağı kapsamındaki beş yıllık iş birliği sona erdiğinde, neredeyse hepimiz kâğıttan okumanın bu tür yararları konusunda hemfikirdik. Tek fark, bazılarımızın bütün iyimserliğiyle insanların kısa sürede ekrandan da kâğıttan olduğu gibi derin okuma yapabilme becerisini kısa sürede geliştireceğine inanırken, diğerlerinin olaya daha karamsar açıdan yaklaşması ve tarayarak okumanın derin ve yoğunlaşarak okumanın yerini alacağını ve deyim yerindeyse, varsayılan okuma biçimi haline geleceğini savunmasıydı. Böyle bir şey gerçekleşirse -yazının icadından bu yana tarihin neredeyse tamamında şahit olduğumuz gibi- derin okuma sadece bir avuç entelektüel elitin başvurduğu bir okuma biçimi olacaktı.

Bunun pek iç açıcı bir fikir olmadığını farkındayım. Eğer Stalinizm, faşizm ve Nazizm dönemlerinde otorite sahipleri analitik ve eleştirel düşüncüyü, pek çok şeyin yanında kitapları yasaklayarak ve yakarak baskılamaya kalktığında zorlayıcı kitap içerikleri artık hitap edebilecekleri neredeyse kimse kalmadığından yok olsaydı, bu fikir özüyle de çelişirdi. Bunun nedeni bu tür kitapların okurlarının toplama kamplarına hapsedilmesinden ziyade, ekran teknolojilerinin insanda ne daha zorlayıcı metinleri okumak için sabır ne de analitik düşünebilecek entelektüel yeti bırakacak kadar etkili olması olurdu.

Ekran Teknolojilerini Kullanır ve Kitap Okursak İki Farklı Şekilde Düşünmeyi Öğreniriz.

Teknolojinin yardımıyla Çin'de hayatta kalabilecek temel becerileri edinmemeye karşın, Çinceyi tam manasıyla anlayamıyordum. Barbarların ülkeye girişini önlemek için MÖ 7. yüzyılda inşasına başlanan Çin Seddi'yle Çinlilerin Google, Facebook ve Amazon'la tüm Amerika ve Avrupa temelli çevrimiçi platformlara erişimini engelleyen Çin Güvenlik Seddi arasındaki ilişki neydi?

Komünist Parti tarafından yönetilen bir ülkenin dünyanın en büyük ekonomisine dönüşmesi ve bu kadar yenilikçi olması nasıl mümkün olabiliyordu? Rekabetçi teknolojik yenilikleri, koyu komünist partililerin katı otoriterliğiyle birleştirme becerisi nereden

geliyordu? Çin'de yaşayan insanlar kendilerini anbean sessizce izleyen, politik açıdan uygunsuz davranışlarda bulunanları cezalandıran ve aynı zamanda da bilgiyi pervasızca sansürleyen Büyük Birader'in kurduğu mutlak teknolojik hakimiyet altında neler hissediyordu?

Başka bir deyişle, Çin'de kısa süreli ancak yoğun odaklanma ve hızlı tepkiler gerektiren gündelik sorunlarının üstesinden, teknolojinin de yardımıyla, başarıyla gelmişim. Ancak Çin'le ilgili uzun süreli belleğimde depoladığımı bilgiler utanç verecek kadar az olduğundan, bu yeni ortama ilişkin daha karmaşık düşünceler konusunda aynı başarıyı gösteremedim.

Bu açıdan bakıldığında, Microsoft'un dijital ortamda odaklanma üzerine gerçekleştirdiği pek bilinmeyen çalışmadaki Japon balığına benzediğimi söyleyebilirim.

Çalışmanın yazarları, ekrana bakan insanların bağımsız bir bilgi parçasına sadece sekiz saniye boyunca odaklanabildiğini ortaya koydu, yani Japon balığından bir saniye fazla. Bu keşif hakkında oldukça farklı yorumlar mevcut; kimileri insanlığın zekâ seviyesini düşürmek gibi oldukça karamsar yorumlar yaparken kimileri de insan beyninde bizi yepyeni keşiflere götürebilecek yeni bir işlevsellik ve bilgi işleme boyutunun ortaya çıktığı gibi fazlasıyla umutlu yorumlarda bulundu.

Ancak çok geçmeden bu yorumları yapanların pek azının çalışmayı okuduğu ortaya çıktı, oysa bu çalışmaya ücretsiz ve çevrimiçi olarak ulaşılabilirdi. Basitçe özetlemek gerekirse, makalenin yazarları üç temel iddiada bulunuyordu.

Birincisi, internette amaçsızca dolaşırken rastladığımız içerik yeterince ilginç değilse dikkatimizin sekiz saniye sonra dağıldığıydı -ki bu çevrimiçi reklamcılar için oldukça önemli bir ipucu. İstersek dikkatimizi daha uzun süre boyunca koruyabiliriz elbette.

İkincisi, sosyal medyayı yoğun şekilde kullananların uzun süreli dikkat gerektiren metinleri okumakta daha fazla zorlandığıydı-bu kitabın diliyle anlatacak olursam sosyal medya, bu kişilerin uzun zaman önce eğitimlerinde okudukları basılı metinler sayesinde edindikleri odaklanabilme becerisini azaltıyordu.

Üçüncüsü de çalışma sonuçlarının sosyal medya kullanırken zaman zaman kısa süreli yoğun konsantrasyon ve dikkat patlamaları yaşadığımızı, bu durumun kısa sürede çok fazla bilgiyi işlememize sebep olduğunun ve bu bilgilerin ilintili olduğu ortamda başımızın çaresine hızla ve etkili şekilde bakabildiğimizi gösteriyordu.

Edebi Eserler Okursak İnsanları Daha Kolay Anlayabiliriz.

LinkedIn'in 2018'de profesyonel beceriler üzerine yürüttüğü bir anket, çalışma arkadaşları arasında uygulama değerlerini en etkin kullanan yöneticilerin genellikle şu niteliklere sahip olduğunu ortaya koydu: ,

- **Yaratıcılık,**
- **İkna kabiliyeti,**
- **İş birliği oluşturabilme becerisi ve,**
- **Etkin dinleme becerisi.**

Aslında hızlı kültürel, teknolojik ve sosyal değişimlerin çoğunun, insanın daha önce deneyimlemediği yepyeni sorunlar doğurduğu bu çağda bu sonuç pek de şaşırtıcı değil.

Yirmi yıl önce, örneğin akıllı telefonlar, tabletler veya küresel pandemiler yoktu; cinsiyet politikaları ve etnik politikalar gündemde değildi; Çin çok uzaklardaki sıradan bir ülkeydi ve çoğundan kendisinin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin sorumlu olduğu çevresel ve sosyal felaketlerden kaçan Müslüman ve Afrikalı göçmenlerin akınına uğrayacağı Avrupa'nın

aklının ucundan bile geçmiyordu. Kuruluşlar, bu kadar hızlı değişen bir ortamda yeni iş modelleri, yeni buluşlar, yeni sosyal koşul ve gerilimler tarafından maziye gömülmemek için bütün yaratıcılıklarını kullanmak zorunda. Bu nedenle onları ancak stratejik düşünebilen, sıra dışı çözümler bulabilecek ve bunları çalışma arkadaşlarına da benimsetebilecek ustalığa sahip kişiler tarafından başarıyla yönetilebilir.

Çoğu işletme bölümü, öğrencilerinin bu tür sosyal becerileri geliştirmesi konusunda pek başarılı değil. Dolayısıyla genel kanı insanların bu kişilik özelliklerini çok çalışarak pekiştirmesi veya sıfırdan geliştirmesi yönünde. Peki ama nasıl?

Bu soruya cevap vermek için ikna gücünün ve iş birliği oluşturabilme becerisinin en az iki ortak paydası olduğunu hatırlamakta fayda var; *empati* ve *öz kısıtlama*.

Çalışma arkadaşlarımı dinlemeyi öğrenirsem, bakış açılarını kavrayabilirsem ve verdikleri tepkilerin nedenlerini anlayabilirsem onları herhangi bir konuda başarıyla ikna edebilir; dolaysız ve yapıcı iş birliklerine dahil edebilirim. Tüm bunları gerçekleştirebilmem içinse diğer insanlarla ilişki kurma şekillerimi etkileyen kendi güdülerimi, ön yargılarımı ve duygularımı anlamam ve gerektiğinde kısıtlamam gerekir.

Bu gereklilik çocuk yetiştirirken, komşumuzla tartışırken, evliliğimizdeki bir krizi çözmeye çalışırken veya aynı politik görüşü paylaşmadığımız akrabalarımız, arkadaşlarımız ve tanıdıklarımızla sohbet ederken de söz konusudur.

Taraflardan biri sadece kendi egosunun güzelliğine ve kusursuzluğuna inanan bir narsistse, empati işe yaramaz elbette.

Empati kurabilme, kendi egomuzu dizginleyebilme ve benmerkezciliğimizi aşabilme becerilerinden yoksun bir insanın özel hayatında, sosyal ortamlarda ve iş yaşamında diğer insanlarla var olabilme ve başarılı iş birlikleri kurabilme olasılığı, sadece güzel tesadüflere kalır.

Edebi okuma, empati eğitiminin en etkin biçimlerinden biridir. Ne zaman roman okusam kitabın derinliklerinde kaybolur, sıklıkla da karakterleriyle kendimi özdeşleştiririm. Farklı bir cinsiyette, farklı yaşlarda veya politik görüşlerde olabilir, farklı etnik gruplardan veya milletlerden gelebilir, hatta taşra Avrupa'sında doğmuş beyaz bir erkek olarak kültürel ve politik kökenlerimin dayandığı tarihsel koşullardan başka koşullarda da “doğmuş” olabilirler.

Kendimi, benimle hiçbir ortak noktası olmayan insanların yerine koyduğumda eğilimlerimden, duygularımdan ve değerlerimden soyutlanıyor; bu eğilim, duygu ve düşüncelerimi eleştirel bir gözle inceliyor, sorguluyor ve nihayetinde değiştiriyor veya pekiştiriyorum.

Yani kitap okurken sadece kitabın hikayesiyle hoşça vakit geçirmekle kalmıyor; kendimi keşfetme, egomu dizginleme, insanları ikna edebilme ve farklı görüşteki insanlarla ortak bir payda bulabilme becerilerimi de gözden geçirmiş oluyorum.

Film izlemek veya karmaşık bir bilgisayar oyunu oynamak da bana benzer bir deneyim yaşıyor. Ancak okumak, izlemek ve oynamak arasında bariz farklar var. Ortalama bir okurun *Anna Karenina*'yı bitirmek için yaklaşık yirmi saatini -günde bir saat okuduğunu varsayarsak bu süre üç haftaya çıkar- vermesi gerekirken örneğin, bu kitaptan hareketle 2012'de çekilen İngiliz filmini bitirebilmek içinse sadece iki saatten biraz fazlasına ihtiyacı var. Bu durum filme uyarlanan tüm edebi eserler için geçerli; okurken sadece yoğunlaşmamız bir saati buluyor, dolayısıyla konsantrasyonu uzun süreler boyunca koruyabilme becerisini okuyarak kazanıyoruz.

Ancak hepsi bu değil. Film izlerken veya oyun oynarken karakterler tüm fiziksel özellikleri, boyu posu ve sesiyle önüne geliyor; hikâyenin geçtiği doğal çevre, binalar ve mekanlar gibi. Ancak kitap okurken tüm bunların aksine filmlerin ve kitapların önüne sunduğu her şeyi kendim yaratmak zorunda kalıyorum ve bu da daha yoğun bir zihinsel ve yaratıcı çaba içine girmemi sağlıyor.

Bilgisayar oyunları bir noktada filmlerden daha avantajlı; özellikle de çok oyunculu oyunlar hızlı stratejik kararlar alma becerisi için mükemmel bir uygulama sahası olabiliyor. Ancak genellikle sözcük dağarcıkları pek zengin olmadığından bilgisayar oyunları, okumanın yerini alabilecek niteliklere sahip değil.

Okurken okuduklarım üzerine düşünmek istediğimde ara verip birkaç sayfa geriye gidebiliyor, bazı sayfaları yeniden okuyabiliyor veya birini diğerlerine göre daha yavaş okuyarak içeriği analiz edebilmek için kendime daha fazla zaman tanıyabiliyorum.

Kitap demişken, bu açıdan bakıldığında **sesli kitaplar**, basılı kitaplara göre filmlerle aslında daha çok ortak noktaya sahip. Sesli kitaplarda okurken olduğu gibi, hikâyeyi ve atmosferini bizzat ve tamamen gözümüzde canlandırmak zorunda kalıyor ve filmlerinkinden çok daha zengin bir sözcük dağarcığıyla karşılaşılıyor. Ancak bir hikâyeyi hızlıca tarama, özümseme ve yoğunlaşma açısından, sesli kitaplar da filmlerle aynı sınırlılığa sahip. Üstelik hikâyeyi dinlerken harfleri birleştirme ve aynı anda da çalışma belleğini otomatikleştirme tekniğini uygulayamıyoruz.

Sonuç olarak, okuma sırasında yapılan empati alıştırmaları, izleme veya dinleme sırasında yapılandan çok daha yoğundur.

YouTube, Walt Disney, Hewlett-Packard ve Alibaba gibi dev şirketlerin mevcut -ya da siz bu satırları okuyana kadar eskimiş- CEO'ları veya Whole Foods, Paperless Post ve Chipotle gibi oldukça başarılı şirketlerin CEO'ları veya kurucuları edebiyat, felsefe, sanat tarihi, klasik felsefe veya tarih eğitimi almıştır. Ayrıca Microsoft'un kurucusu ve dünyanın en zengin adamı unvanlarını elinde bulunduran Bill Gates, müzmin bir kitap okuru ve yarı zamanlı bir edebiyat bloğu yazarıdır.

Okumanın tüm olumlu etkilerinden faydalanabilmek için, yalnızca bölümden mezun olmamızı sağlayacak kadar kitabın kapağını açmak, yaşam boyunca birkaç kitap okumak veya sadece tek bir türe odaklanmak yeterli değildir. Bununla birlikte kitapların sayfaları arasında hızlıca gezinmek veya sadece ana fikri edinmek için metni **“sütun tarama tekniğiyle”** taramak da yetmez. Empatiyi, eleştirel düşünme becerisini ve yaratıcılığı okuyarak geliştirmek için yılda yirmiden fazla kitap okuyan müzmin okurlar olmamız veya edebiyat dünyasının çoğu klasiğinin yanı sıra fazlaca çağdaş edebiyat eserini de okuduğumuz uzun bir yoğun okuma geçmişimizin olması, mesela edebiyat eğitimi almış olmamız gerekir.

Ancak bu, sanat veya beşerî bilim eğitimi alan ve/veya çok kitap okuyan herkesin başarılı bir kariyeri olacağı anlamına gelmiyor elbette. Yaratıcılık, empati ve ikna yeteneğimizi test etmenin tek yolu, kendi güvenli ve tanıdık çevremizin sınırlarından çıkmak ve/veya işlerin sarpa sarmasıdır.

Sadece yeni ve sıra dışı yollar ararken çuvalladığımızda veya en azından bu farkındalık oluştuğunda empati, ikna ve yaratıcılık yeteneklerimizi başarılı bir liderliğe dönüştürme becerimizi test edebiliriz. Bu beceri kendiliğinden ve sadece kitap okuyarak gelişmez, ancak kitap okumadan da bu tür becerileri geliştirmek pek mümkün değildir.

Kitap Okunan Ortamda Büyüyen Çocuklar Hayatta Daha Başarılı Olur.

Çocuğun iyi bir okur olup olmayacağını, dolayısıyla sayısal ve sözel yetkinliğini önemli ölçüde etkiler. Ev ortamı elbette önemli ancak bir çocuğu okura dönüştürebilecek tek faktör değil, ev ortamının eksikliği halinde okullar ve kütüphaneler gibi diğer sosyal kurumlar okuma becerisinin gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulunabilir.

Ancak bu kurumların, içinde bulunduğumuz neoliberal çağda da bunu yapmaya hazır olup olmadığı ve mali durumların buna müsait olup olmadığı soruları hâlâ cevaplanabilmiş değil.

Evinde orta ölçekli kitaplıkları bulunan ailelerde doğan yetişkinlerin okuma ve matematik becerileri, evinde kitaplığı olmayan bir ailede doğan ve daha iyi bir eğitim almış yetişkinlerin okuma ve matematik becerileriyle neredeyse aynı seviyede. Dahası, -şaşırtıcı şekilde- evinde kapsamlı bir kitaplığı bulunan ailelerde doğan çocuklar ve yetişkinlerin bilgisayar becerileri, daha az kitapla büyüyenlere göre daha iyi.

Evdeki kitaplığın boyutuyla aile üyelerinin ve alt soylarının matematik ve okuma becerileri arasında doğrudan bir ilişki yoktur. En büyük fark, az sayıda kitapla büyüyenler ve ortalama sayıda kitapla büyüyenler arasında gözlemleniyor. Başka bir deyişle; on kitaptan elli kusura kitaba geçmek, çocuğun kültürel gelişiminde evdeki birkaç yüz kitaptan oluşan kitaplığa on kitap daha eklemekten daha büyük etki yaratıyor.

Yetişkinler, çocuklara rol model olmak için evdeki kitapları kendileri de okumalıdır elbette. Ayrıca henüz okuma çağında olmayan çocuklara da okumalı ve onları gelecekte okuma alışkanlığı geliştirmelerine fazlasıyla katkıda bulunacak binlerce ilginç isimli kitap barındıran kitap mağazalarına ve kütüphanelere de götürmeliler. ***Kitaplar sadece raf süsü olarak kullanılırsa hiçbir işe yaramayacaktır, dolapta bekleyen bir çift yürüyüş botunun formunuza katkı sağlamayacağı gibi.***

Çocuklarda ve geleceğin yetişkinlerinde doğru okuma alışkanlıkları oluşturmanın yolu, öncelikle ailede kitap okunmasından geçer.

Çocuklara kitap okuyarak sözcük dağarcıklarının zenginleşmesine katkıda bulunuruz. Bu sayede farklı dünyalara ve yaşayışlara girebilir, dünyayı farklı açılardan görebilirler. Üstelik kitap okuyarak nasıl odaklanacaklarını da öğrenirler.

Kitap okuyarak çocukların düşünme, hissetme ve empati kurabilme becerilerini geliştirmelerine yardımcı oluruz.

Avrupa'da aileyle okuma alışkanlığı önemli ölçüde değişiklik gösteriyor. Örneğin, Norveç'te ailelerin %5'i çocuklarına nadiren kitap okurken, bu oran Almanya'da %32, Slovenya'daysa %40'ın üzerinde. Norveç'te çocuklarına sıklıkla kitap okuyan aile sayısının 2014 ile 2018 yılları arasında %3 oranında arttığını da belirtmekte fayda var, bu da her zaman elimizin altında bulunan ekran teknolojilerinin ailelerin okuma alışkanlıklarını kesinlikle öldürmediğini gösteriyor.

Aileyle okuma oranlarındaki bu değişiklikler, yetişkinlerin okuma alışkanlıklarına da yansıyor; Norveç ve Hollanda'da yetişkinlerin %80'inden fazlası yılda en az bir veya daha fazla kitap okurken, bu oran Almanya'da %67, Hırvatistan'da %54, Slovenya'da %51 ve Polonya'da %37 olarak ölçülüyor. Bu durum, hanelerdeki kitaplıkların boyutlarında da kendini gösteriyor.

Ortalama bir Norveçli ailenin kitaplığında 200'den fazla kitap bulunurken, ortalama bir Alman aile kitaplığında 151, ortalama bir Polonyalı aileye 111 kitap bulunduruyor. Bu verilerle tutarlı olarak, Norveçli ve Alman yetişkinlerin kültür seviyesi diğer gelişmiş ülkelerle

kıyaslandığında ortalamanın üzerinde yer alırken, Polonyalı ve Slovenyalı yetişkinler ortalamanın altında kalıyor.

Bu karşılaştırmayı gören biri, Norveç'i okuma bağlamında bir ölçüt olarak kullanmamam gerektiğini çünkü Norveç'in çok okuyan Avrupa ülkelerinden biri olduğunu söyleyebilir. Dahası, Norveç petrol zengini ve arsız bir refaha sahip bir ülke, dolayısıyla okumaya ayırabilecek zamanları da kaynakları da fazla.

Norveç'i ölçüt almamın nedeni basit: Norveç, bir ülkenin okuma alışkanlıkları bağlamında ne kadar ileri gidebileceğini gösteriyor. Ayrıca refah, okuma alışkanlıklarını etkileyen faktör değil. Sonuçta çoğu Arap ülkesi de petrol zengini ve okuma alışkanlıkları Polonya ve Slovenya'dan daha kötü durumda; üstelik benzer gelişmişlik seviyesindeki Portekiz, Yunanistan, Estonya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkeler tamamen farklı okuma kültürlerine sahip.

Tüm bunlar doğruysa okuma alışkanlıklarına ilişkin verileri, Avrupa'daki ve daha geniş bir coğrafyadaki kültürel farklılıkların bir göstergesi olarak yorumlamak mümkün.

Özet: Çocuklara kitap okuyarak onların düşünebilen ve empati kurabilen bireylere dönüşmesine katkıda bulunuyoruz. Evinde en az orta ölçekli bir kitaplığı bulunan bir aileye doğmuş yetişkinlerin okuma ve matematik becerileri, kitaplığı olmayan bir evde büyümüş ve benzer bir eğitim süreci geçirmiş yetişkinlerden daha yüksektir.

Kitap okuyanların daha mutlu ve yaratıcı olma ihtimali, okumayanlara göre daha fazladır.

Gallup anketi, yaşamlarından memnun insanların daha uzun yaşam beklentisine sahip toplumlarda yaşadıkları varsayımını -sağlık hizmetlerinin iyi ve erişilebilir olduğu, savaş veya yaygın bir suç ortamının olmadığı ve temel sosyal güvenliğin sağlanabildiği yerlerde daha uzun yaşam beklentisi vardır- yaşam beklentisiyle ilgili verilerle ve ankete verilen yanıtlarla doğruladı.

Başka bir deyişle, herkesin kendi yaşamının mimarı olduğu yadsınamaz bir gerçekse de Norveç, Almanya veya Slovenya'da bireysel mutluluğu yakalamanın Venezuela veya Kuzey Kore'de yakalamaktan daha kolay olduğunu da kabul etmek gerekir. Yolsuzluğun kol gezdiği başarısız bir ülke ne bir başlangıç noktası ne de çoğu insanın yaşamından memnun olabileceği bir yer olabilir. Ayrıca parayla saadet olmaz, tamam, ama elimizin altında biraz para bulundurmanın iyi olduğu ve çok ama çok az insanın cebinde metelik olmadan mutlu olabildiği de bir gerçek.

Kişi başına düşen gayrisafi milli geliri beş bin Euro'dan az olan ülkeler neredeyse hiç gelişemezler, çünkü gelişmeye harcayacak paraları yoktur. Yani fakirlik, kurtulması zor bir lanettir. Dolayısıyla böyle ülkelerde kitap ve okuma kültürü de neredeyse sıfırdır. Öte yandan, kişi başına düşen gayrisafi milli geliri on yedi bin Euro'yu geçen ülkelerde ekonomi dışı faktörler, ülkelerin eğitime ve kültüre ne kadar yatırım yaptığı ve hane halklarının harcanabilir gelirleriyle neler yaptığı üzerinde belirleyici rol oynar. Örneğin, Finlandiya Estonya'nın iki katı kadar zenginliğe sahip olmasına karşın Estonya'daki aileler Finlandiya'dakilerden üçte bir oranında daha büyük kitaplığa sahip. Benzer şekilde, ABD'nin kişi başına düşen gayrisafi milli geliri Kosta Rika'nınkinden üç kat fazla olmasına karşın, Kosta Rika'nın mutluluk indeksi ABD'ninkinden daha yüksek.

Kurallar, insanlar kadar ülkeler için de geçerlidir: Gelişmiş okuma alışkanlıklarına sahip insanlar da ülkeler de daha az okuyanlara kıyasla genellikle daha yenilikçi ve mutlu oluyor.

Bu nedenle hanelerde en geniş kitaplıklara sahip on ülkenin sekizi, toplumun memnuniyeti ve inovasyonu açısından ilk yirmide, dördü de ilk onda yer alıyor.

Dünyanın en yenilikçi, en çok okuyan ve hayatından en memnun insanları, Kuzeybatı Avrupa'da Protestanlık ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişen sosyal demokrat hükümet gelenekleriyle yönetilen ülkelerde yaşıyor. Hollanda ve İsrail'in bu grupta yer alması, İskandinav ülkelerinin mutluluk ve inovasyon konusunda birer istisna oldukları efsanesini çürütüyor. Öte yandan Estonya ve listenin en sonlarındaki Rusya Federasyonu, gelişmiş bir okuma kültürünün her zaman yaşamdan duyulan memnuniyeti artırmadığını gösteriyor. Rusya Federasyonu'nun inovasyon endeksindeki konumu da okuma kültürünün her zaman sosyal yaratıcılıkla bağlantılı olmadığını kanıtlıyor. Rusya'ya ilişkin bu olumsuz göstergeler, korkunç bir toplumsal katmanlaşmanın ve kişi başına düşen görece düşük gayrisafî milli gelirin bir sonucu. Rusya, tablodaki ülkeler arasında kişi başına düşen milli geliri on yedi bin Euro'dan daha düşük olan tek ülke.

Okumak empatiyi geliştirdiğinden kitap okuyanlar yakınlarının duygu ve düşüncelerini daha iyi anlayabiliyor ve bu da toplum üyelerinin birbirine bağlılığını daha da pekiştiriyor. Benzer şekilde nasıl düşüneceğimizi bilmezsek yenilikçi olamayız, sözcük dağarcığımız dar ve sığ ise de düşünmeyi beceremeyiz...

Sonuçta denilebilir ki, gelişmiş bir okuma kültürüne sahip ülkeler, okuma kültürü zayıf ülkelere göre genellikle daha yenilikçi ve mutludur.

Okumak bir uğraştır ve bu uğraş biraz şansla zevke dönüşebilir.

Okumak en başta uğraş gerektirir ve kısa bir süre sonra -biraz da eğitim ve şansla- zevke dönüşür. Günümüzde, elli yıl öncesine kıyasla daha yoğun uğraş veriliyor.

Önce ses bilgisine ve sözcük dağarcıklarının kapsamını genişletmeye çalışan yeni okurlar, artık ekran medyasının beğeniler, paylaşımlar ve bağımlılık yaratan buluşlar yüzünden dağılan dikkatlerini toparlayabilmek için uğraşmak zorunda.

Kitap okumak, zamanımızın baskın ruhunun aksine bir medya deneyiminde uzmanlaşmak, bedenimiz ve ruhumuzu rahatlatmak ve her an her yerde elimizin altında bulunan ekrandan elimizi eteğimizi çekmek demektir.

Yine kitap okumak ölçülebilir bir şey olmadığı gibi, özel hayatlarımızda sürekli olarak zorlandığımız pek çok türden ölçülebilir faaliyetlerin bir parçası da değildir. Bu durum, ruhunda biraz da olsa anarşistlik ve asilik barındıranlar için okumayı çekici kılar.

Yabancı dilde okumak, yabancı bir diyara açılan penceredir.

Öncelikle, pek çok Avrupalı etnik ve ulusal topluluk, kimliklerinin önemli bir parçasını dillerine borçludur. Örneğin, Estonyalıları veya Slovenleri, komşusuyla aynı dili konuşan Avusturyalılardan veya ortak bir ulusal kültürü ve dört resmi dili olan İsviçrelilerden ayıran budur. Dolayısıyla bu tür ülkelere biri, kimliklerinin bu kadar önemli bir parçasının zayıflamasına göz yumarsa kendi ülkelerinin varlığının da pek bir anlamı kalmayacaktır; ayrıca bir il veya belediye olmak ekonomik açıdan daha makul gelecek ve çekici bir teklif olarak görünmeye başlayacaktır.

İkinci olaraksa içine doğduğumuz, onunla büyüdüğümüz ve çevremizle bağdaştırdığımız dil, düşünce ve duygularımızı en kolay şekilde ifade edebildiğimiz dildir.

Kendi ana dilimizle işlenerek yetiştiğimizde ikinci veya üçüncü bir dil öğrenmek, verdiğimiz bilişsel uğraşa değer. Herhangi bir yabancı dili yüzeysel olarak bile öğrendiğimizde, yabancı bir ortama uyum sağlamamız fazlasıyla kolaylaşır. Yabancı bir dili o dilde fikir

üretebilecek kadar iyi öğrendiğimizdeyse başka kültürlerle, düşünmenin ve hissetmenin başka şekillerine açılan daha da büyük bir pencere olur ve dolayısıyla bu pencereden kendi düşünce ve duygularımızı da görebilir, ana dilimizde yepyeni şekillerde ifade edebiliriz. Bir başka deyişle, görece az kişi tarafından kullanılan bir dilin içine doğmuşsanız ve gözlerinizde ufak da olsa bir merak pırıltısı varsa çift veya çok dilli olmak sizin için bir olmazsa olmaz haline gelecektir. Çünkü öğrendiğimiz her dil yeni, ilginç ve ana dilimizdekinden çok daha farklı, çok daha fazla metin barındıran yepyeni düşünce ve duygu dünyalarına açılan bir penceredir.

İki veya üç dil biliyorsak, sadece tek bir dilde okuyanlardan daha fazla şey görebilir, duyabilir ve anlayabiliriz.

Uzun sözün kısası, azınlık dili konuşmak bireyi, çift veya çok dilli olmaya zorluyor. Azınlık olmak pek çok durumda zorlayıcı olabiliyor elbette, ama söz konusu diller olduğunda bu durum bizi daha fazlasını görmeye, duymaya ve anlamaya zorlayan bilişsel bir avantaja dönüşüyor. Unutmayalım ki, en yenilikçi ülkelerden altısının (İsviçre, İsveç, Finlandiya, Danimarka, Singapur ve İsrail) nüfusu on milyondan az veya çok dilli. Bence bu, yaygın konuşulan bir ana dile sahip olanların az sayıda konuşana sahip kültürlerden öğrenecekleri derslerden biri.

Ancak kişinin kendi ana diline sıkıca bağlanması da oldukça anlamlıdır. Ana dil olmadığı sürece, yabancı dünyalara açılan tüm o pencereler rüzgarla oraya buraya sürüklenen birer balona dönüşecektir. Sağlam bir ana dil temeli ve diğer dünyalara açılan dilsel pencereler, size tek bir dile hapsediğinizde göreceğinizden çok daha fazlasını sunar.

Bu nedenle Avrupa'nın gelecekteki dilsel tablosu, büyük ölçüde vatandaşlarının bu çok dilli ortamda kendi ana dillerine tutunma şekillerine bağlıdır. Bu durum da bu vatandaşların bilgi teknolojilerinin getirdiği değişiklikleri nasıl içselleştirecekleriyle ve klasik, doğrusal okumanın bu değişen dünyadaki rolünün ne olacağıyla yakından ilgilidir.

Açık konuşayım; kültürel değerlerim Avrupa'yı dilsel çeşitliliğinden saptıracak tüm gelişmeleri verimsiz, üzücü, hatta trajik olarak yorumlamama neden oluyor. Ancak bu, olacakları değiştirmiyor.

Özet: İçine doğduğumuz, onunla büyüdüğümüz ve çevremizle bağdaştırdığımız dil, düşünce ve duygularımızı en kolay şekilde ifade edebildiğimiz dildir. Ancak çok dillilik bilişsel bir avantajdır; farklı dillerde konuştuğumuzda ve okuduğumuzda yepyeni dünyalara açılan kapılar yaratırız. Ancak bu avantaj yalnızca sıkıca bağlı olduğumuz bir ana dilin varlığında, yani yepyeni şeyler söylemek, duymak ve anlamak için başka dillere seyahat ettiğimizde ve ardından ana dilimize döndüğümüzde anlamlıdır.

Makinelerin bize yaptıklarına ilişkin kısa ara sözler...

İnsanlarla makineler arasında sıra dışı bir ilişki söz konusu. Çoğumuz araç gereçlerin, cihazların, çalışma prosedürlerinin ve onlardan çıkan ürünlerin onlardan istediklerimizi yaptığını, hepsinin bizim isteklerimiz doğrultusunda çalıştıklarına inanıyoruz. Ancak mesele bu kadar basit değil. Makineler, çalışma prosedürleri ve ürünler sadece sözcük dağarcığımızı değil, kendimizi ifade etme, hissetme ve düşünme şekillerimizi de etkiliyor.

Örneğin, Homeros, *Ilyada* ve *Odyssea*'da mavi sözcüğünü hiç kullanmamıştır. Balı ve öküzleri yeşil, denizi şarap rengi ve koyunları, saçları ve demirleri menekşe rengi olarak resmetmiştir; üstelik hiçbiri de son üç bin yılda renk değiştirmemiş olmasına rağmen. Benzer şekilde, İbranicedeki Eski Ahit'te ve Sanskritçe dilindeki Vedalarda da renkleri tanımlayan çok

az sözcük bulunur. Dilin gelişimini anlatan kitabında Guy Deutscher, renklerin isimlerinden oluşan geniş paletin insanlar renkleri yapay olarak elde etmeyi öğrendikten sonra ortaya çıktığını söyler.

Uzun sözün kısası, insanlar pek çok renk için ayrı ayrı sözcükler ürettiler. Bunun nedeni de bu renklerin doğada görülmemesinden ziyade, insanların renkleri üretmeyi öğrenmesiydi. Öte yandan, pazarlama ve markalama sektörlerinde yaygın şekilde kullanılan renk psikolojisi, bize renklerin algıları etkilediğini ve insanlarda belirli duygular uyandırdığını -*örneğin, bazı kültürlerde kırmızı ve sarı mutluluğu, siyah yası, beyaz sakinliği ve sessizliği, mavi bilgeliği ve istikrarı simgeler*- gösteriyor.

Bu iki veriyi bir araya getirdiğimizde, duygularımızı renkleri birer simge olarak kullanarak ifade etmenin yollarının, teknolojinin ilerlemesiyle daha da incelikli hale geldiği ortaya çıkıyor. Dolayısıyla iç dünyalarımızın zenginleşmesi, teknolojinin gelişimiyle el ele ilerliyor. Bunun bir diğer örneği de alfabenin icadıyla Demokritos 'un dünyayı oluşturan en küçük, görünmez parçacıkları harflere benzeterek atom olarak adlandırmasıdır.

Baskı teknolojilerinin gelişimi ve piyasa ekonomisi, insanın zihninde ve ruhunda alfabenin icadıyla benzer bir etki yarattı. Basım teknolojisi 15. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'ya yayıldığında kitaplar önce eğitilmiş Avrupalıların ortak dili olan Latince, hemen sonra da ulusal dillerin içinde gelişmekte olan pek çok yerel dilde basılmaya başlandı.

Avrupa kitap pazarının Latinceye olan ilgisini kaybetmesinin iki temel nedeni vardı:

Birincisi, Latince kitap pazarının yeterli doygunluğa ulaşması ve yayıncıların satabilecekleri metinler bulmakta zorlanmasıydı.

İkincisi de okuma yazma bilen ancak Latince bilmeyen insanlar arasında kilise dışında, seküler bir ortamda başlayan yazılı iletişimin gittikçe gelişmesiydi. Başka bir deyişle, artık Latince bilgisiyle sınırlı olmayan pek çok yerel dilin kullanıldığı yeni bir okuryazarlık çeşidi yavaş yavaş geliyordu.

Latince bilmeyen okurların artışıyla yeni kitap pazarları oluşmaya başladı. Yazarlar kitapların pazarlanabilme olasılığının, yayıncılar da kitapların yayımlandığı dili konuşan insanların sayısına bağlı olduğunu çok geçmeden fark etti. Protestanlığın kurucusu Martin Luther'in başarısı, yarattığı ruhsal devrimin yanı sıra İncil'i tüm Alman lehçelerinin içinde en az kullanılan lehçeye çevirmesiydi. 16. yüzyılda bu lehçeler Zürih, Ljubljana -sonra Laibach- ve Kaliningrad'ta -sonra Königsberg- yaşayan Almanlara o kadar yabancıydı ki birbirlerini anlamakta güçlük çekiyorlardı, ancak hepsi Luther'in Almancasını pek de zorlanmadan anlayabilmişti.

Sonuçta tüm İncil çevirileri, en azından Batı ve Orta Avrupa için ulusal diller açısından oldukça önemliydi. Bunun bir nedeni o zamanlar entelektüel yaşamın hatırı sayılır bir parçasının dini metinlerin etrafında dönmesi, diğeriyse toplumun çoğunluğunun katıldığı kilise törenlerinde yerel dillerin kullanılmasıydı. Bu noktadan hareketle her şeyin piyasa dinamiklerinin etkisiyle kendiliğinden geliştiği söylenebilir. Gittikçe daha da fazla yazar ve yayıncı yerel dillerde çeşitli basılı materyaller üretmeye başlarken hedef kitledeki okurlar da, kendilerini ortak bir basım dilini ve dolayısıyla da ortak bir tarihi ve yazılı kültürü paylaşan dilsel bir topluluğun üyeleri olarak görmeye başladı.

Dolayısıyla matbaa, Avrupa'nın ulusal farkındalık geliştirmesine önyak olan buluşlardan biriydi. Bu farkındalık o kadar ikna ediciydi ki 20. yüzyılın ortalarında yeni

medyanın -film, radyo ve televizyon- doğuşu bile ne büyük ne de küçük ulusların kimliklerine meydan okudu.

Dahası, ulusal diller ve ulusal diller üzerine kurulu toplumlar, atalarımızın çoğunun bu toplumları savunmak için canını vermeye hazır olduğu kimliklerini ve iç dinamiklerini öylesine benimsedi ki, bu toplumlardan birinin kendi dilini kaybetmeye zorlanması, bireysel kimliğiyle birlikte yaşamını da kaybetmesiyle eş değer tutuldu.

“Memleketi için ölen herkes, yeterince yaşamış demektir.” Bu cümle, Slovenyalı şair ve direniş hareketi üyesi Ivan Rob'un 12 Şubat 1943'te İtalyan faşistlerce vurulmadan önceki son sözleriydi. Böyle bir kahramanlığın dijital çağda anlaşılabilirliğinden emin değilim.

Televizyon ve bilgisayarların icadı, bilim insanların fenni ve beşerî bilim alanlarında yepyeni buluşlar yapmalarına önyak olan yepyeni sözcük ve benzetmeler üretilmesinin önünü açtı. Örneğin, kitaplar ve kütüphaneler genetik materyalin nesilden nesle aktarılışını, telgraf veya telefon hatlarıysa sınırları niteleyen benzetmeler olarak kullanılıyor. Son yıllarda da bilişsel bilim alanında akıllı telefon ekranı, insan bilincinin dünyayı nasıl algıladığını ifade eden bir benzetme olarak dilde yerini aldı.

Dolayısıyla diğer bir ara sözümüz, bilgi teknolojilerinin gelişiminin, doğaya ve topluma ilişkin bilgi ve edinimlerimizi dile getirirken kullandığımız sözcük dağarcığımızı farklı açılardan şekillendirdiğini ortaya koyuyor. Aslında kendimizi nasıl ifade ediyorsak kısmen o yuz, çünkü makineleri yarattığımız gibi makineler de bizi yaratıyor.

Bu geri bildirim döngüsü, insan olmanın ve bilincin ne olduğuna ilişkin kavrayışımız üzerinde uzun vadeli etkiler yaratacaktır.

Yirmi birinci yüzyılın üçüncü çeyreğine girerken torunlarımızın kendilerini ve şu andan itibaren otuz veya kırk yıl boyunca içinde yaşayacakları toplumu nasıl algılayacakları üzerinde pek bir etkimiz olamaz. Sadece dilsel çeşitliliğin gelecekte de korunması için birkaç adım atabiliriz, ama korunup korunmayacağına ilişkin kararı verecek olan bizler değiliz. Bu, bugünün perspektifinden öngöremeyeceğimiz medya ortamlarının hüküm süreceği 21. yüzyılın ikinci yarısında bireysel ve kolektif kimliklerin nasıl oluşturulacağına bağlı.

Ulusal kimliklerin yok olarak yepyeni kimlik türlerine dönüşmesi, ulusal diller gibi kültürel dayanakların yerini henüz hayal edemediğimiz bir şeylerin alması kuvvetle muhtemel.

Peki, dilsel çeşitliliğin gelecekte de korunmasına yönelik birtakım koşullar oluşturmak istiyorsak hangi adımları atmalıyız? Bugünün perspektifinden bakıldığında bu konudaki en tartışılmalı mesele, yapay zekanın nadir dilleri nasıl konuşacağı gibi duruyor. Yani, makine zekâsı düşünce ufku sayısız bilimsel, popüler, edebi ve eğlence amaçlı metni, başka bir deyişle insanlığın gündelik olarak ürettiği metinsel, görsel ve sesli mesajları kullanarak oluşturuyor.

Bu tür materyaller İngilizcede Slovence, Litvanca veya İzlandacadakinden çok daha fazla üretildiğinden yapay zekanın İngilizce -ve Çince, Almanca, Rusça vb.- sözcük dağarcığının daha zengin olacağını rahatlıkla öne sürebiliriz. Dahası, genellikle politika ve kültür alanlarında tartışırken -ve daha da sıklıkla plan yaparken- çoğunlukla ana dilimizi kullanmamıza karşın, söz konusu doğa ve toplum bilimleri alanında akademik üretimler olduğunda gittikçe daha fazla eğitilmiş Slovenyalı, Letonyalı, Hırvat vs. İngilizce kullanıyor.

Tüm bunlar, pek de uzak olmayan gelecekte bir gün yapay zekanın pek çok dilde muhabbet edebileceği, ancak iş daha ciddi meselelere geldiğinde sessiz kalacağı veya İngilizce ya da Çince konuşmaya başlayacağı anlamına geliyor. Dolayısıyla, kendi dillerimizde bilimsel

ve kültürel üretim yapmazsak, torunlarımız 19. yüzyılda Habsburg Monarşisi sırasında pek çok küçük ulus vatandaşının düştüğü duruma düşecek. Karmaşık bilimsel, hukuki veya kültürel meseleler üzerine tartışmak istediklerinde sözcük dağarcığı daha zengin bir dile geçmeleri gerekecek ve tartışma sonlanacak.

Ancak hepsi aynı kapıya çıkıyor: Tüm bunlar gerçekleşse bile -ve bunlar bu mini kitaptaki sıra dışı hikâye anlatıcılığı alıştırmalarının son bölümüydü- *kitap okumak makul kalmaya devam edecek.*

Kitap okurken kendi fikirlerimizi üretmeyi öğreniriz

Yapay zekâ, bir baskı makinesi veya bilgisayar gibi sadece bir araç olduğundan muhtemelen hiçbir zaman insanlar gibi düşünemeyecek, espri yapamayacak veya hissedemeyecek. Bugün nasıl alfabe, kitaplar ve bilgisayarlar sayesinde daha fazla, daha iyi ve daha hızlı düşünebiliyorsak, gelecekte de yapay zekâ sayesinde artık daha da fazla, daha da iyi ve daha da hızlı düşünebileceğiz.

Alfabe, kitaplar, bilgisayarlar, dünya çapında ağ ve şimdi de yapay zekâ. Tüm bunlar beynimizin kapasitesini artıran birer düşünme protezi görevi görüyor, çünkü bunları araç olarak sadece zihnimizi kullandığımızda mümkün olamayacak kadar fazla bilgiye erişmekte ve analiz etmekte kullanabiliyoruz.

Bu protezler ezberleme ve veri işleme gibi rutin zihinsel işlemler için etkin eklentiler olsa da analitik ve yaratıcı düşüncede aynı verimliliği gösteremiyor. Gösterseler bile bilginin yerini alamıyorlar.

Bunu başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, günümüz işçilerinin hendekleri atalarından daha hızlı kazmalarının nedeni, boş zamanlarında spor salonlarında egzersiz yapmaları. Dolayısıyla kazma ve küreği daha hızlı kullanabilmeleri değil, mekanik ekskavatörlerle çalışmalarıdır.

Benzer şekilde günümüz doktorlarının böbrek kanseri tanısını 20. yüzyılın ortalarında yaşamış meslektaşlarından daha hızlı koyabilmesinin nedeni de onlardan daha zeki olmaları değil, tanılarını koyarken röntgenleri on binlerce farklı röntgen görüntüsüyle karşılaştırarak analiz eden algoritmalarından yardım almalarıdır.

Analog çağlarda doktorların bu kadar fazla görüntüye ulaşma olanağı yoktu, olsaydı bile bu görüntüleri analiz etmeleri aylar sürerdi. Ancak algoritmaların bu tür analizleri birkaç saniyede gerçekleştirebilmesine karşın, yarının doktorları makineler tarafından üretilen sonuçları incelemek zorunda kalacak, çünkü aynı semptom algoritmaların -henüz-anlayamadığı pek çok vakayla ilişkili olabiliyor. Dahası, doktorlar hastalarının durumunun ailelerinin geçmişinden, geçmişiyile ve çalışma ortamlarından ne kadar etkilendiğini değerlendirmede ve bu etkenler çerçevesinde onlara iyileşmek için hayatlarında hangi değişiklikleri yapmaları gerektiği konusunda tavsiye vermekte çok daha iyi olacak. Ekskavatörler nasıl hendek kazmanın anlamından ya da amacından bihaberse, algoritmalar da analiz ettikleri verilerin sonuçlarının sosyal ve bireysel bağlamı hakkında bir fikre sahip değil. Özetle, insanlar benzersiz biyoalgoritmaların, diğer algoritmaların ve oluşturdukları ağların karmaşıklığını yapay algoritmalarından çok daha iyi anlıyorlar.

Algoritmalarından daha zeki olmaya devam etmek istiyorsak düşünme protezleri bize ne sunarsa sunsun, zihinlerimizde sosyal ve duygusal zekanın yanı sıra bilgiye de yer açmamız şart.

Bu tür bir zekâ kendi kendine gelişmez. Psikoloji üzerine biraz bilgi sahibi olduğumuzda ve dünyayı başkalarının açısından görme becerisini içselleştirebildiğimizde, gündelik yaşamlarımızdaki duygu ve olayları daha iyi yorumlayabiliyoruz. Bu durum, sosyal ve kültürel meseleler için de geçerli.

Bunları bilgi araçlarıyla nasıl değerlendirebileceğimizi bilmek için içselleştirilmiş bilgiye ihtiyaç duyarız.

Pedagoji camiasında yıllardır çocukların ve öğrencilerin Fransız Devrimi üzerinde ancak onunla ilgili temel bilgileri içselleştirdikten sonra eleştirel düşünebildiği söylenegedir.

Ne yöne dönersek dönelim, kendi zihinlerimizde doğru türde bilgi ve belirli seviyede analitik beceri olmadığı sürece dünya çapında ağır sağlayacağı hiçbir bilgi bize yardımcı olamaz. ***Dünyadaki tüm bilgiler parmaklarının ucunda olsa da bir aptal daima aptal olarak kalır.***

Düşünebilme becerimiz, sosyal ve duygusal zekâmız hayatımız boyunca sürekli olarak az ya da çok acı veren gerçeklik testlerinden geçer. Evliliklerdeki tartışmalarda işler istediğimiz gibi gitmediğinde kontrolsüz öfke patlamaları yaşıyorsak, evliliğimiz biter. İş yerimde daha fazla verim için gelen her talebi mobbing olarak değerlendirirsem, soluğu işsizlik merkezinde alır ve hayatıma müzmin bir işsiz olarak devam ederim. Fazla mesaiye acımasızca zorlandığım bir iş yerinden ayrılmazsam da er ya da geç tükenirim.

Son olarak tarihin büyük bölümü boyunca barışa hasret kalmış, dolayısıyla insanların tarih rüzgarının estiği yönü öngörmesi gereken bir kıtada yaşadığının farkında olmazsam, bir sabah uyandığımda kendimi kocaman bir kâbusun içinde, atalarımın ülkelerinin dünya haritasından birkaç gün içinde silineceği 6 Nisan 1941 sabahında bulabilirim.

Elbette, çok okuyan insanlar da faka basabilir ve bu gerçeklik testlerinden sınıfta kalabilir. Ancak okuma yoluyla düşünme ve empati becerilerimi eğitir ve geliştirirsem, analitik düşünebilirim. Kendi tepki ve duygularımdan soyutlanabilmemi sağlayacak zenginlikte bir sözcük dağarcığına sahip olursam, yeni düşünce testlerinde çuvallama ihtimalim, düşünme kapasitesi dar, sınırlı bir sözcük dağarcığına sahip ve empati kurmayı beceremeyen birine göre daha düşük olur.

Tüm bu nedenlerden çevrimiçi yaşamım, sadece zihnimdekilerin bir yansıması. Analitik düşünmeyi ve empati kurmayı biliyorsam, zengin bir sözcük dağarcığına sahipsem, internet bu tür becerilerimi daha da pekiştirir ve pek çok alternatif çözüm bulmama yardımcı olur.

Düşünme becerisinden yoksunsam, internet aptallığımı daha da derinleştirmekten başka işe yaramaz.

İnsanlık henüz empati kurabilmeyi, odaklanabilmeyi, düşünebilmeyi ve sözcük dağarcığını geliştirebilmeyi kitaplardan daha etkin şekilde öğreten bir medya aracı icat edemedi. Daha açık ifade etmek gerekirse okumanın amacı -sadece- veri ve/veya hikayeleri alımlamak değildir. Asıl mesele, yan etkileri veya ekonomistlerin deyimiyle pozitif dışsallıklarıdır. Okuyarak bizi gerçeklik testlerinden sürekli sınıfta kalmaktan kurtaran ve internetin aptallığımızı derinleştiren bir araç olarak kalmasını engelleyen becerileri geliştirir ve bu becerileri güçlendiririz. Okumak bize kendi fikirlerimizi üretebilmeyi öğretir.

Çağımız bu tür sonuçlarla pek ilgilenmiyor; içeriği ister moda ister politika ister bilgi olsun, dikkatimizi sadece birkaç saniyelikliğine çekmek üzere tasarlanmış ekran medyasının ve eğlencelerinin hükmü altında. Bu perspektiften bakıldığında kitap okumak, bu yeni medyanın akıntısına karşı kürek çekmek demek ve bu da uğraş gerektiriyor. Bu uğraşa bize düşünmeden

verilen tepkilerin ve kontrolsüz duyguların yerine empatiyi ve eleştirel düşünceyi koyabilme yetisi kazandırıyor.

Kitap okuma alışkanlığı, toplumların entelektüel ve duygusal sağlığının göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu kitaptaki son söz olarak, çoğu Batı toplumunda kitap okurlarının sayısının son on yılda gittikçe azalmasının gelecekteki sosyal ve toplumsal istikrarsızlıkların ve beklenmeyen krizleri başarıyla atlatabilme becerisinin kaybının bir göstergesi olarak değerlendirilebileceğini belirtmek isterim.

Ancak tüm bunlara rağmen, iyimserliğimi kaybetmiş değilim. Dünya sadece reflekse dayalı, dürtüsel ve karşılık alamayacağımız makineler ve insanlar tarafından yönetilemeyecek kadar karmaşık bir yer. Hakikat, bazı köşelerde bizi elinde sopayla bıkmadan ve usanmadan bekleyen tekinsiz birine benziyor. Bu nedenle hakikat sonrası dünya ya çökecek ya da tweet atmayı, beğenmeyi ve trollemeyi bilmediğimiz ancak düşündüğümüz ve şefkatimizi henüz kaybetmediğimiz bir çağa geri dönecek.

Şansımız bol olsun...

KAYNAKÇA

OKUMAK NEFES ALMAKTIR-Dijital Çağda Kitap Okumak için 10 Neden

Miha KOVAC

Çeviri: Eylül İdemen DOĞRAMACI

Portakal Kitap-I. Baskı: Mart 2022 (128 sayfa)

